

خیلواکی

استقلال

www.esteqlaal.net

چهارشنبه ۳۱ مارچ ۲۰۲۱

حامد نوید

اهمیت لاجورد افغانستان در جهان هنر

قسمت سوم

اکثر نقاشی های بامیان مانند تصاویر معبد هده بالای طبقه نازکی از گچ با رنگهای محلول در آب آفریده شده بود که این شیوه بنام نقاشی فریسکو Fresco یاد میشود. سبک نقاشی فریسکو در سراسر جهان کهن از یونان و روم تا هندوستان و چین تا عصر رنسانس یعنی قرن پانزدهم میلادی منحصیث یکی از شیوه های پذیرفته تصویر سازی رواج گسترده داشت، تا اینکه برادران وان ایک **Van Eyck** رنگ روغنی را در قرن پانزدهم کشف کردند و با این کشف بزرگ هنر تصویرسازی نخست در اروپا و سپس در سراسر جهان تحول شگرفی نمود، ولی آنچه دانشمندان و هنرشناسان را به تعجب واداشته کاربرد و استعمال رنگ روغنی ، حد اقل دوازده قرن قبل از کشف بزرگ برادران وان ایک **Van Eyck** در نقاشی های بامیان است. تصاویر دیواری ای که با کاربرد رنگ های درخشان روغنی در بدنه دیوار های مغاره های بامیان در زیر خاک نهفته بود در سال ۲۰۰۶ میلادی توسط باستان شناسان جاپانی مشاهده شد و جهانی را به شگفتی واداشت. موجودیت این نقاشی ها که نخستین تصاویر رنگ روغنی در جهان اند ، امتیاز خاصی به حوزه فرهنگی بامیان میدهد، و بصورت عموم نمایانگر پیشرفت علوم و ارتقای هنر در مدنیت آریانای باستان یا افغانستان امروز است.

شمار ابداعات هنری در افغانستان قدیم چه در ساحه مجسمه سازی و چه در بخش هنری های تصویری فراوان است ، ولی بصورت عمومی خاورشناسان غربی یا از روی عدم معلومات و یا از عمد این حقیقت را اغماض میدارند. بطورمثال استعمال رنگ روغنی در بامیان در حدود ۱۶۰۰ سال پیش نظر به یافته های باستان شناسان جاپانی مروج بود ، ولی با وصف این کشف مهم در ساحه امتیاز صنعت رنگ سازی و هنر رنگ آمیزی را یک تعدادی از خاورشناسان غربی بنا بر دید و تصورات سطحی نگرانه خود از آنجاییکه تمدن پارینه افغانستان را برسمیت نمیشناسند، به هنرمندان چینی و هندی نسبت میدهند. در حالیکه هیچ یک از شواهد تاریخی به این ادعا گواهی نمیدهد، و اگر این پندار آنها صائب میبود ، باید قدیمی ترین آثار رنگ روغنی جهان از چین و یا هند کشف میگردید نه از افغانستان. بهر حال باید به ادامه موضوع پرداخت و آثار نقاشی بامیان را از نگاه صنعت رنگ آمیزی مطالعه کرد. رنگ روغنی برخلاف رنگهای محلول در آب، خاصیتی دارد که پس از سپری شدن ۴۸ ساعت خشک میشود و میتوان قلم دوم را به اصطلاح نقاشان بالای آن کار کرد و باز هم پس از خشک شدن قلم سوم و چهارم میتواند بالای آن کار شود. این خاصیت غنا مندی و درخشش خاصی به مواد رنگی میدهد. بدین معنی که در مقایسه با رنگ های محلول در آب از شفافیت و تراوت بیشتری برخوردار است. رنگ روغنی عموماً از مخلوط مواد رنگزا با روغن شرمش و گاهی هم با روغن گل آفتاب پرست و یا روغن چارمغز ایجاد میشود.

نخستین تابلوی رنگ روغنی جهان کشف شده از مغاره های بامیان قرن پنجم میلادی

ساختن این مخلوط کار دشواریست و مستلزم دانش خاص در مورد مواد رنگزای نباتی و بُراده فلزات چون نقره ، طلا و مس میباشد که نقاشان آنرا حل طلا ویا نقره میگویند. همچنان گرد لاجورد

واحجارکریمه دیگر با این عملیه کیمیا یی رنگهای درخشانی را ایجاد مینماید که از زیبایی خاصی برخوردارند.

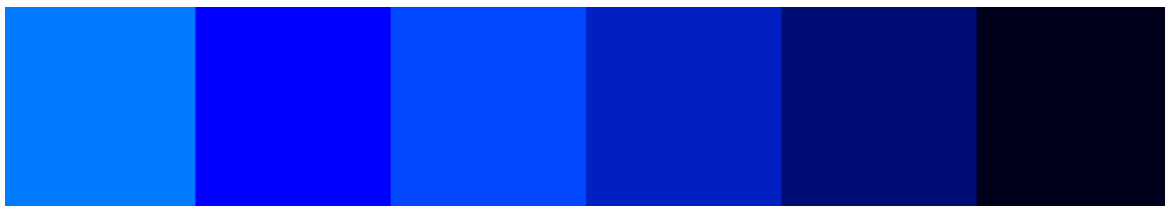
در نقاشی های دیواری بامیان استعمال رنگ لاجوردی به وفرت دیده میشود. این رنگ طبیعی و درخشان که در افغانستان قدیم از گرد سنگ لاجورد ساخته میشود، از طریق راه ابریشم به اروپا میرسید و در طی قرون متمادی علاقه مندان زیادی داشت.

در نقاشی های دیواری بامیان که بخاطر قدمت آن جزئیات آن از بین رفته ، استعمال گسترده رنگهای غنامند نیلگون، ساخته شده از لاجورد خالص دلیل محکمی برای اثبات کشف رنگ **ultramarine** (آلترا مرین) یا لاجوردی اصیل در افغانستان میباشد.

رنگ آلترا مرین از مخلوط گرد سنگ لاجورد با مایعات به شیوه خاصی ترکیب میگردد که ایجاد آن کار آسانی نبود.

این رنگ که بخاطر غنامندی آن طیف های مختلفی را بخود میگرفت ، یعنی از لاجوردی روشن تا به رنگ لاجوردی نزدیک به سیاهی میرسید، در میان نقاشان اروپا بخاطر درخشش بی نظیر آن شهرت زیادی داشت و چون بسیار گرانبه بود و از راه دوری می آمد، تنها استادان ماهر که از طرف شاهان و ممولین برای تزئین کلیساها و کاخها استخدام میشدند ، اجازه استفاده از این رنگ گرانبها را داشتند.

اصطلاح آلترا مرین ultramarine در لغت معنی **ماورای ابحار** را ارائه می‌دارد. در سده های سیزدهم و چاردهم رنگهای زیادی در اروپا کشف شده بود ، اما درین میان سه رنگ نیلگونی که از قاره آسیا از طریق جاده ابریشم به سواحل شرقی مدیترانه می آمد از اهمیت خاصی برخوردار بود. این رنگها عبارت بودند از: رنگ نباتی اندیگو Indigo که از هند می آمد ، رنگ فیروزه ئی که از ترکیه وارد میش و بنام ترکویز Turquoise یاد میگردید و رنگ آلترا مرین که از بامیان به هرات آورده میشد و از آنجا تا انا تولیه و بالاخره به اروپا میرسید. در دوره رنسانس نقاشان قرن پانزدهم ایتالیایی گرانبها ترین تابلو های مریم مقدس را با این رنگ گرانبها پیرایش میدادند ، تا شکوه شخصیت ، پاکی باطن و حالت غم انگیز اورا تجلی دهند. در همین آوان در آغاز دوره رنسانس یعنی اخیر قرن چهاردهم میلادی که تجارت راه ابریشم رونق دوباره یافته بود، و همچنان یادداشتهای مارکوپولو ، سیاح ایتالیایی علاقه مندی اوروپایی ها را به بلاد مشرق زمین بیشتر ساخته بود ، نقاش هالندی وان آیک Van Eyck تابلوی "مریم مقدس و جبرئیل" را با انتخاب رنگ لاجوردی روشن برای رنگ آمیزی پیراهن مریم باکره استفاده کرد که مورد توجه فراوانی قرار گرفت. سپس به امر ریچار دوم شاه انگلستان نقاشی " تولد مسیح" با استفاد از رنگ لاجورد و رنگ طلایی خالص بالای تخته های نازک چوب برای نماز گاه ویلتون هاوز Wilton House آفریده شد. هرچند نام نقاش این اثر معلوم نیست، اما بخاطر استفاده از رنگ های اصیل تا حال تراوت خود را از دست نداده است.

آثار هنری عصر آغاز رنسانس با استفاد از رنگ لاجورد

در دوره عالی رنسانس در سده های پانزدهم و شانزدهم میلادی نقاشان معروف ایتالیا مانند مساجیو Masaccio، جیوانی ساسوفیرا تو Giovanni Sassoferato و نوابغ روزگاری چون میکل آنژ یا مایکل آنجلو Michelangelo و لیوناردو داوینچی Leonardo da Vinci صحنه های مقدس مذهبی را با استفاد از محلول گرده لاجورد که از شرق می آمد آفریدند.

در سال ۲۰۱۶ یکی از تابلوهای نقاش معروف ایتالیا، لیوناردو داوینچی بنام «سلواتورمندی» Salvator Mundi که در آن از رنگ اصیل لاجورد افغانستان استفاه بعمل آمده است در هراج نیویارک ۴۵۰ میلیون دالر امریکایی تعیین گردید. بدیهیست که بر علاوه شهرت بسزای لیونادو داوینچی، خالق تابلوی معروف «مونه لیزا» یا «لبخند ژکوند» موجودیت رنگ اصیل لاجورد بدخشان بر قیمت این اثر ارزشمند هنری افزوده است. سلواتورمندی بمعنی «نگهدارنده یا محافظ جهان» در هنر کلیسایی اروپا به نقاشی های از حضرت مسیح اطلاق میگردد که دست راست را به علامت دادن اطمینان بلند نموده و در دست چپ کره زمین را نگهداشته است.

نقاشی ۴۵۰ میلیون دالری لیوناردو داوینچی که در آن رنگ لاجورد افغانستان بکار رفته

پیکره بودا در حال دادن اطمینان پایتاه کابيسا

این پرداخت هنری بیننده را به یاد پیکره های بودای مکتب کابل- گنده هارا می اندازد که دست راست را به علامت دادن اطمینان بطرف مقابل بلند نموده وبا دست چپ بسوی زمین اشاره مینماید. اینکه میان این دو طرز دید هنری مشابه رابطه تاریخی ای جود دارد سندی در دست نیست، لیکن در مورد استفاد از رنگ اصیل لاجورد افغانستان در نقاشی های دوره رنسانس اروپا مطالبی است که گواه این ارتباط فرهنگی میان حوزه های ثقافتی افغانستان و ایتالیا در قرن پانزدهم مصادف به دوره شگوفایی مکتب نقاشی هرات در عصر تیموریان میباشد.

در جهان امروز انواع رنگهای کیمیایی در صنعت رنگسازی معمول است، اما در عصر تیموریان هرات که نقاشان بزرگی چون موسی مصور ، مولانا ولی الله ولی ، روح الله میرک هروی و نابغه هنر نقاشی استاد کمال الدین بهزاد ظهور نمودند، رنگها از احجار کریمه، عصاره نباتات و شیرۀ گیاهان ایجاد میشد. برخی از این رنگها با کاروانهای مال التجاره به شهر انطاکیه میرسید و از آنجا توسط کشتی به ایتالیا انتقال میافت. البته در اروپا نیز رنگهای زیادی مانند رنگ Vermillion و رملیون (سرخ) فرانسه و روم، رنگ سبز زمردین Emerald Green، رنگ آبی کبود Cobalt Blue ، رنگ نصورای وان Van Eyck Brown و انواع رنگهای بنفش و زرد از زمره رنگهای گرانبها بودند، اما درین میان رنگ لاجوردی چون از راه دوری می آمد بنام آلترا مرین Ultramarine Blue یعنی رنگ (آنسوی دریاها) یاد میگردید ارزش معنوی خاصی داشت و نقاشان قرن پانزدهم گران بهاترین تابلو های مریم مقدس را با این رنگ پیرایش میدادند تا شکوه شخصیت، پاکی باطن و حالت غم انگیز مادر مقدس را تجلی دهند. این رنگ در میان نقاشان اروپا بخاطر درخشش بینظیر آن نیز شهرت زیادی داشت و تنها استادان کار به آن دسترسی داشتند. نقاشان معروف ایتالیا و هالند مانند مساجیو Masaccio، جیوانی ساسوفیرا و Geovani Sassoferrato و جان ویرمیر Vermeer Johan تصاویر بسیار برگزیده و دارای تقدس را با این رنگ میآفریدند. بطور مثال در تابلو های مریم مقدس چادر مریم عذرا با رنگ لاجوردی افغانستان نقاشی میشد و در زمینه آن رنگ طلائی کار میشد و بخاطر داشتن دو رنگ اصیل، ترکیب یافته از الیاژ طلا و لاجورد تاکنون از ارزش فراوانی برخوردارند.

تابلو های مریم مقدس با استفاده از رنگ لاجورد در دوره رنسانس

پربهاترین تزئینات نسخ خطی عهد تیموریان هرات با استفاده از رنگ لاجوردی همراه با تزیینکاری حاشیه ها نشاندهنده اهمیت گرده لاجورد درین عصر است و بهمینگونه استفاده از رنگ لاجوردی درکاشی کاری های مساجد و زیارتگاه های این دوره گواه این مطلب میباشد.

نمونه ای از نسخ خطی قرن پانزدهم و بخشی از کاشیکاری های ظریف مسجد جامع هرات و مزار شریف

ختم